

कीड व्यवस्थापनामध्ये सापळा पिकांचे महत्व
डॉ. प्रशांत उंबरकर, डॉ. उषा डोंगरवार, श्री. प्रमोद पर्वते
कृषि विज्ञान केंद्र, साकोली, भंडारा
डॉ. पंजाबराव देशमुख कृषि विद्यापीठ, अकोला

शेतकरी बांधवांनी एकात्मिक कीड व्यवस्थापनाचा अवलंब केल्यास निसर्गाची हानी टाळून कमी खर्चात कीड व्यवस्थापन करता येते. एकात्मिक कीड व्यवस्थापनाच्या विविध घटकांपैकी सापळा पिक लागवड उपयुक्त पद्धत आहे. रासायनिक कीटकनाशकाच्या अविवेकी वापरामुळे निसर्गावर याचा विपरीत परिणाम होत असल्याचे निदर्शनास येत आहे. याचाच परिणाम म्हणून निसर्गातील मित्र किडींची संख्या कमी होत आहे. मित्र किडींची संख्या कमी झाल्यामुळे साहाजिकच शत्रू किडींच्या संख्येमध्ये वाढ झाल्याचे चित्र दिसून येत आहे. त्यामुळे सापळा पिकाचा कीड व्यवस्थापनामध्ये वापर केल्यास निसर्गाचा समतोल राखून कीड आर्थिक नुकसान पातळी खाली रोखता येते.

कीड व्यवस्थापनामध्ये सापळा पिकांची गरज:

सापळा पिक हा एकमिक कीड व्यवस्थापन पद्धतीमधला महत्वाचा घटक आहे. मुख्य पिकाचे हानिकारक किडीं पासून संरक्षण करण्यासाठी हंगामानुसार किडींना जास्त बळी पडणारे दुसरे पिक मुख्य पिकासोबत लावल्यास कीड त्या पिकाकडे आकर्षित होते. यामुळे मुख्य पिकाचे संरक्षण होते. सापळा पिक लावल्यामुळे रासायनिक कीटकनाशक फवारणीवर होणारा खर्च कमी होतो आणि मित्र किडींची संख्या संतुलित राहण्यास मदत होते. या सोबतच सापळा पिकापासून अतिरिक्त उत्पन्न सुद्धा मिळते. पर्यावरणाचे संवर्धन होते आणि मुख्य पिकाच्या उत्पादनात वाढ होते. भाजीपाला आणि फळपिकामध्ये सापळा पिकाचा उपयोग अतिशय उपयुक्त आहे.

प्रमुख पिकातील सापळा पिके:

सोयाबीन:

सोयाबीन या पिका भोवती एरंडी या सापळा पिकाची एक ओळ बॉर्डर वर लावावी. तंबाखूची पाने खाणारी अळीचा मादी पतंग एरंडी च्या पानावर समूहाने अंडी घालते. त्यामुळे अंडीपुंज आणि प्रादुर्भाव ग्रस्त एरंडीची पाने अळीच्या समूहा सहित नष्ट केल्याने मुख्य पिकाचे संरक्षण होते. सोयाबीन पिका भोवती ज्वारीची ओळ लावावी किंवा पेरणीच्या वेळेस १०० ग्राम ज्वारीचे बियाणे सोयाबीन बियाण्यासोबत मिसळून पेरणी करावी. सुर्यफुल किंवा झेंडूची एक ओळ पिका भोवती लावावी.

कापूस:

कपाशी पिका भोवती झेंडू या सापळा पिकाची एक बॉर्डर ओळ लावावी. झेंडूच्या पिवळ्या फुलाकडे हिरव्या बोंड अळीचा मादी पतंग आकर्षिला जाऊन त्यावर अंडी घालतो. कपाशी च्या भोवती एक ओळ एरंडीची लावावी. तंबाखूची पाने खाणारी अळीचा मादी पतंग एरंडी च्या पानावर समूहाने अंडी घालतो व असे अंडीपुंज आणि प्रादुर्भाव ग्रस्त एरंडीची पाने अळयांच्या पुंजक्या सहित नष्ट करावीत. कपाशीच्या दहा ओळी नंतर एक ओळ चवळी किंवा मका पिकाची पेरणी करावी. मावा ही कीड चवळी वर मोठ्या प्रमाणावर येते. त्यामुळे ढालकिडा, सिरफीड माशी, क्रायसोपा ई. मित्र किडींची वाढ होते. मका, मुग, उडीद या पिकांवर मित्र कीटकांचे संवर्धन होण्यास मदत होते.

तूर:

तूर पिका वरील शेंगा पोखरणाऱ्या अळीच्या व्यवस्थापनाकरिता ज्वारी किंवा बाजरीची आंतरपीक म्हणून किंवा तूर पेरणीच्या वेळेस १०० ग्राम ज्वारी/बाजरी (१ टक्का) बियाणे १० किलो तुरीच्या बियाण्यासोबत मिसळून पेरणी करावी. यामुळे पक्षांना बसण्यासाठी पक्षी थांबे तयार होतात आणि हे पक्षी पिकावरील किडींना टिपून नष्ट करतात. तूर पिका भोवती झेंडू या सापळा पिकाची एक बॉर्डर ओळ लावावी.

धान:

धान पिकावरील तुडतुडे, खोडकिडीच्या व्यवस्थापनाकरिता धुऱ्यावर धान पिका भोवती झेंडू या सापळा पिकाची एक बॉर्डर ओळ लावावी. यामुळे शत्रू किटकांवर जगणाऱ्या मित्र किटकांचे संवर्धन होण्यास मदत होते. सोबतच मित्र किटकांची संख्या वाढते आणि सुत्रकृमी (नेम्याटोड) नियंत्रण करण्यास मदत होते.

भाजीपाला पिके

कीड व्यवस्थापनाकरिता भाजीपाला पिकामध्ये झेंडू, शोप, मोहरी, कोथिंबीर, गाजर, मका, ज्वारी ई. अश्या सापळा पिकांची लागवड करावी. यावर मित्र किडी, मधमाशा आकर्षिल्या जातात. सापळा पिकामुळे रासायनिक किटकनाशकाचावापर कमी होतो आणि भाजीपाल्याचे दर्जेदार प्रतवारीसाहित उत्पादन मिळते. टमाटे वरील फळ पोखरणाऱ्या अळीच्या व्यवस्थापनासाठी पिकाच्या बॉर्डर वर एक ओळ झेंडूची आणि दोन ओळी मक्याच्या सापळा पिक म्हणून लावाव्यात. झेंडूच्या मुळामधून अल्फा टर्थीनिल हे रसायन त्त्रावते. यामुळे सुत्रकृमी (नेम्याटोड) नियंत्रण करण्यास मदत होते. कोबीवर्गीय पिकामध्ये बॉर्डर वर एक ओळ मोहरी पिकाची लागवड करावी.